

В.М. Корпусова*

ДІАЛОГ ДВОХ АРХЕОЛОГІВ 1963-2020: НАУКОВА ДИПЛОМАТІЯ (ЯН ГУРБА – ВАЛЕНТИНА КОРПУСОВА)

Розглядається науковий діалог 1963-2020 рр. у листуванні археологів Яна Гурби (Польща)¹ і Валентини Корпусової (Україна)², який виник завдяки міжнародній освітній програмі з обміну між Київським державним університетом ім. Т.Г. Шевченка³ та Університетом Марії Кюрі-Склодовської в Любліні⁴. Темою діалогу є студії українських вчених Л.М. Славина, І.Г. Шовкопляса, В.П. Петрова у джерельній базі польської археології.

Ключові слова: археологія, освітні програми з обміну, Україна, Польща, листування, кафедра археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Міжнародні освітні програми з обміну надають можливість обмінюватися науковим і культурним досвідом, посилюють значення прямого, безпосереднього людського спілкування для поширення взаєморозуміння між людьми, спільних цінностей, надають можливість встановити професійні контакти та знайти друзів. Ці програми були одним з багатьох напрямків роботи кафедри археології та музеєзнавства Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (далі – КУ). В 1963-1964 рр. по програмі обміну Університет Марії Кюрі-Склодовської (далі – УМКС) направив до КУ на стажування декількох вчених, у тому числі доктора Яна Гурбу. Він народився

у 1929 р., закінчивши УМКС, там же у 1961 р. захистив дисертацію доктора гуманітарних наук і до виходу на пенсію у 1994 р. працював в УМКС як вчений, педагог, організатор науки. Багато років (1969-1970, 1975-1981, 1986-1987) він займав посаду заступника декана Гуманітарного факультету, у 1987-1990 рр. – декана цього факультету. У 1969-1975 рр. він працював на посаді директора Головної бібліотеки, у 1974-1994 рр. був керівником кафедри археології Польщі Інституту Історії, у 1981-1983 рр. – віце-директором Інституту історії УМКС. Одночасно з організаційною та викладацькою діяльністю доктор Гурба присвятив чимало зусиль дослідженню, збере-

Рис. 1. Ян Гурба. Київ 1964. Фото Є. Митрофанова

Рис. 2. В. Корпусова керівник Північно-Кримської експедиції. Жовтень 1978 р. Фото В.В. Доценко

vmkorpusova@gmail.com

женню та реставрації археологічних пам'яток. Після виходу на пенсію він продовжив брати активну участь в науковому археологічному житті, читав лекції в університеті, писав статті, брав участь в конференціях тощо. Його плідну багаторічну працю в галузі педагогіки, організації науки, охорони археологічних пам'яток, наукових досягнень в галузі археології й культури було відзначено багатьма нагородами. Серед них слід зазначити:

1. Золотий та Срібний хрести заслуги (орден заснований 1923 р. як державна відзнака для громадянина, праця якого приносить особливу користь державі та суспільству).

2. Лицарський (кавалерський) хрест Ордену відродження Польщі (вища відзнака Польщі за видатні заслуги у військовій та цивільній сферах як польських, так і іноземних громадян).

3. Медалі: Комісії національної освіти; Польського археологічного товариства; Університету Марії Кюрі-Складовської; За заслуги перед Грубешівським повітом.

4. Медалі та нагороди за заслуги перед містами Люблін, Грубешів.

5. Медаль та почесна відзнака за заслуги перед Люблінським воєводством.

6. Золоті відзнаки: «За охорону пам'яток»; «Об'єднання польських вчителів»; «Польського туристично-краєзнавчого товариства».

7. Відзнаки «Заслужений культурний діяч»; «За заслуги перед Люблінщиною»;

8. Кілька індивідуальних та колективних нагород Міністра науки, вищої освіти та техніки.

9. Лауреат конкурсів Homo didactus, організованих студентами Гуманітарного факультету УМКС.

10. Почесні відзнаки «За заслуги перед польською культурою»; «Асоціації польських студентів».

Але не випадково найдорожчою для Я. Гурби нагородою була пам'ять та вдячність його колишніх студентів. З гумором й подякою своїм учням він написав мені про це:

«Дорогая Валя! Вот как мои давние, любимые студенты напоминают мне, какой я уже старый: в начале июня (это ни в коем случае не мой день рождения) [...] пригласили меня на встречу студенты I курса истории, которым я читал лекции в 1960/1961 г. (а почти все сейчас пенсионеры...), а вчера мои любимые студенты археологии от параллельного I курса, с которыми я работал от I до V курса в 1960-1965. В обоих случаях было очень симпатично, хотя многих бывших студентов уже нет... [...] Люблин. 7.VII. 18.».

Програма обміну між університетами надала доктору Гурбі можливість безпосередньо ознайомитися як з освітнім досвідом кафедр археології та музеєзнавства КУ, так і з новітніми дослідженнями української археології, польовими матеріалами та особисто познайомитися з українськими та російськими вченими. Археологи з Інституту археології АН УРСР (нині Інститут археології НАН України, далі – ІА) згодом Яна Гурбу сприймали як археолога з академічного кола. Аби не виникало плутанини щодо місця стажування, Ян Гурба підкреслював у листі до мене, що отримав стажування саме на кафедру археології та музеєзнавства, а не в ІА: *«Дорогая Валя! Я узнал, что у Павла Крупы⁵ имеются некоторые ошибки относительно моей биографии. [...] А я не был стажером Института археологии АН, только кафедры археологии Университета им. Шевченко у проф. Славина. Он меня отправлял в киевский ИА, до Москвы и др. [...] Люблин, 4 IV 2019».*

У Києві в ІА доктор Гурба багато часу присвятив праці в бібліотеці, архіві, фондах, спілкуванню з вченими. Це сприяло початку багаторічної дружби між ним та українськими колегами, у тому числі зі мною. Я закінчила у 1962 р. кафедру археології та музеєзнавства КУ і з того часу до виходу на пенсію у 2003 р. працювала в ІА. У листі від 10 січня 2013 р. Ян Гурба нагадав мені: *«50 лет редкой корреспондентской дружбы. Осенью будет 50-я годовщина нашего знакомства: я, Юрек Кмецински⁶, Рихард Орловски⁷ и две Вали и Лена. И потом очень редкие и короткие встречи в течение этих 50 лет».* В цьому листі зга-

¹ Ян Гурба/Jan Gurbu (1929 р.н.), археолог, доктор гуманітарних наук. Див.: <https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2014/1119/101530-doc-dr-jan-gurbu.pdf>

² Валентина Корпусова (1939 р. н.), археолог, к.і.н. Після закінчення кафедри археології та музеєзнавства КУ від 1962 р. до 2003 р. працювала в Інституті археології НАНУ. Див.: С.С. Бессонова. До ювілею Валентини Миколаївни Корпусової // Археологія. – 2019. - №4. - С.136 – 137

³ Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка (КДУ). Від 1994 р. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУТШ)

⁴ Uniwersytet Marii Curie-Sklodowskiej w Lublinie (UMCS), Польща

⁵ Павло Крупа (Pawel Krupa) – українець, доктор філологічних наук, ад'юнкт кафедри українистики Інституту східнослов'янської філології Ягеллонського університету (Краків, Польща). Один з організаторів конференції Ягеллонського університету у Кракові в 2019 р., присвяченої 100-річчю з дня народження і 50-річчю з дня смерті Віктора Петрова (Домонтовича)

⁶ Іржи Кмецински – (Jerzy Stanislaw Kmiecinski), археолог, працював в (УМКС.) UMCS, та в Лодзинському університеті <https://www.miastograf.pl/person/66> https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Stanis%C5%82aw_Kmiecinski%C5%84ski

⁷ Річард Орловски – (Orlowski Ryszard), історик, дослідник економічної історії. Працював з 1952 року в UMCS, професор. [https://www.zamosciopedia.pl/index.php/ow-oz/item/2948-OR%C5%81OWSKI%20RYSZARD%20\(1927\)%20historyk%20gospodarczy.%20rektor%20WSZiA.%20](https://www.zamosciopedia.pl/index.php/ow-oz/item/2948-OR%C5%81OWSKI%20RYSZARD%20(1927)%20historyk%20gospodarczy.%20rektor%20WSZiA.%20)

дується дружба, яка виникла у Києві під час стажування після захисту дисертацій трьох вчених з університетів Любліна та Лодзя та українських: мене, Валентини Іванівни Непріної⁸ й Олени Василівни Цвек⁹. Коло друзів Яна Гурби було значно ширшим, досі триває його міцна дружба з Софією Станіславівною Березанською¹⁰, серед його друзів був Юрій Миколайович Малеев¹¹ та ін. До Києва Ян Гурба прилітав останній раз у 2017 р.

Доктор Гурба став частиною сполучної ланки між польськими й українськими археологами, сприяв поширенню в польській науці розробок українських вчених, актуалізації їх досліджень та значення останніх для польської археології. Про це він писав в українських виданнях, а свої рукописи та копії багатьох статей прислав мені. Я в свою чергу надсилала Яну Гурбі свої рукописи з української археології й опубліковані праці, а також роботи інших археологів. Ми обмінювалися науковою та громадською інформацією і консультаціями, предметами однакових хобі – поштовими марками та екслібрисами. Мислення в одній площині, спільні інтереси стали причиною виникнення між нами тривалого діалогу в листуванні, який продовжується і нині.

В статті, присвяченій цьому діалогу, чільне місце відведено видатним вченим, пов'язаним у своїй діяльності з кафедрою археології та музеєзнавства КУ: засновнику і завідувачу кафедри проф. Л.М. Славину (1906-1971), д.і.н. І.Г. Шовкоплясу (1921-1997) та д.філол.н. В.П. Петрову (Домонтовичу) (1894-1969), який 1918 р. закінчив також Київський університет (тоді університет Св. Володимира). Вони були моїми вчителями, їх творчості і життєпису я присвятила низку досліджень у різних виданнях (Корпусова 1996, с. 24-31; 2001, с. 6-12; 2008, с. 306-339, 340-365; 2016, с. 81-92 та ін.). В статті фокусується увага на деяких аспектах публікації наукових творів, які зазвичай залишаються невідомими читачам, своєрідна «одіссея» наукових творів.

В Київському університеті доктор Гурба зустрів моральну, наукову й організаційну підтримку завідувача кафедри проф. Л.М. Сла-

віна. Про це він згадував у листуванні та в наукових статтях, опублікованих в Україні та Польщі. Польський вчений, як і українські учні Л.М. Славина, у тому числі і я (Корпусова 2007, с. 31-39), відгукнулися на ініціативу С.Б. Буйських¹² присвятити Л.М. Славину з нагоди 100-річчя від дня його народження окремий номер журналу ІА «Археологія». Про Л.М. Славина доктор Гурба написав розвідку «Професор Лазар Мойсейович Славин у польській археології». Рукопис цієї статті, на той випадок, якщо вона не надійде до «Археології», доктор Гурба надіслав мені у листі, в якому йдеться також і про інше: «Дорогая Валя, Дорогие! Большое спасибо Тебе за письмо и «Слово и Час» [№10, 2002, присвячений постаті В.П. Петрова (Домонтовича) – В.К.] (на украинском, но хорошо прочитал!) [...] Присылаю несколько слов, которые я написал о Славине. Сегодня отправляю: 1) по e-мэйлу на адрес Института, надеюсь, что передадут С.Б. Буйских; 2) на его имя почтой в Институт (с дискеткой); 3) и Тебе – спрости, примут ли в «Археологию». А ты успела написать от себя? Валя, Ты, наверное, уже забыла, что я (уже несколько лет назад) передал Юреку [Кмецинскому – В.К.] в Лодзь твою статью о Наде Кравченко¹³. До сих пор не было возможности ее издать. Но сейчас уже будет возможность у нас в Люблине. Прошу, напиши вновь и пришли до декабря (хотя, я знаю, дел у Тебя много...) Это касается и воспоминаний о В.П. Петрове (и немножко о его жизни...) Оба текста не больше чем 4 стороны каждый [...] Ваш Ян. Люблин, 27 IX 2006». До тексту рукопису статті було подано припис: «Прошу передать Сергею Борисовичу Буйских с просьбой о приеме и использовании».

Статтю доктора Гурби було одержано 05.11.2006 р. і надруковано в №1 «Археології» 2007 р. (Гурба 2007, с. 51–52).

Зважаючи на зміст статті відомого польського вченого та зміцнення міжнародного наукового співробітництва, редакція журналу адаптувала її до існуючих на той час вимог до авторів (додала до неї необхідні анотацію, резюме російською та англійською мовами, виправила дату роботи Л.М. Славина на посаді директора ІА). Проте, в процесі редагування статті через плутанину термінології і датування початку Другої світової війни ви-

⁸ В.І. Непріна (1932-2013), археолог, к.і.н., дослідниця неоліту лісового та лісостепоного Лівобережжя України. Після закінчення Пермського університету (1954) переїхала до Києва де у 1959-1991 рр. працювала в Інституті археології

⁹ О.В. Цвек (1931 р. н.), археолог, к.і.н., досліджувала трипільську культуру у Побужжі та Буго-Дніпровському межиріччі. Випускниця кафедри археології та музеєзнавства 1959 р. В Інституті археології працювала від 1959 до 2008 р.

¹⁰ С.С. Березанська (1924 р. н.), археолог, д.і.н., досліджувала історію населення Північної України доби бронзи. Закінчила 1948 р. історичний факультет КУ, у 1953-1997 рр. працювала в Інституті археології

¹¹ Ю.М. Малеев (1941-2006), історик, археолог, музеєзнавець, к.і.н., доцент КУ, де працював після закінчення кафедри археології та музеєзнавства від 1968 до 2001 р.

¹² С.Б. Буйських (1949), археолог-антикознавець, к.і.н., дослідник Ольвії та її хори. Після закінчення кафедри археології та музеєзнавства КУ 1971 р. працював в Інституті археології

¹³ Н.М. Кравченко (1935-2001) археолог, музейник, краєзнавець, к.і.н., фахівець у галузі історії ранніх слов'ян, одна з дослідниць проблем слов'янського етногенезу. Від 1969 р. викладала у Київському педагогічному інституті (нині – Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова). Від 1994 року – професор Слов'янського університету

никла помилка, яка призвела до абсурдного викривлення тексту. У листі до мене Ян Гурба писав: «Дорогая Валя! Дорогие! Простите, что очень долго не писал. Времени нет. Нет не потому, что очень много дел, но все у меня идет очень тяжело и медленно, что времени хватает лишь только (не все) работы на самые ближайшие сроки, а все оставшиеся откладываются все дальше...

Сейчас готовлю на декабрь – конференцию, посвященную моему учителю проф. Стефану Носеку. (Он был промоутером А. Жакего и Я. Махника и моим). Никаких денег нет, университет оплачивает только ночлеги в Люблине, но все докладчики спрашивают, где взять деньги для поездки ... И по этому делу и по другим очень много корреспонденции. И опаздываю с письмом в редакцию «Археології» (потому что «моя» переводчица на каникулах вне Люблина), чтобы поместили исправление редакционной «поправки» о начале Второй мировой войны... Но в начале сентября отправляю. Желаю здоровья и успехов! Всех благ! Ваш Ян». Лист з проханням спростувати помилку доктор Гурба надіслав до редакції «Археології», його копію до мене:

«Вельмишановна Редакціє, звертаюсь з проханням опублікувати в «Археології» лист з моїм спростуванням. З повагою.»

Лист до Редакції:

«У київській «Археології» 2007, №1 було опубліковано мою невелику статтю «Професор Л.М. Славін у польській археології» (с. 51-52), статтю надруковано українською мовою. Я дуже вдячний за всі редакційні, стилістичні і мериторичні правки (роки керування Інститутом: 1939-1945, а не 1938-1946). Однак необхідно спростувати одне «виправлене» речення. У надісланому Редакції тексті я написав: Проф. Л.М. Славін як директор Інституту археології АН у Києві, ще перед вибухом німецько-радянської війни не раз зустрічався з доц. Казимиром Маєвським (1903-1981) та іншими польськими археологами, що працювали у відділі АН України у Львові, який було відкрито у 1939 р. У друку це речення звучить: «Л.М. Славін як директор Інституту археології АН УРСР у Києві, ще перед початком Другої світової війни, не раз зустрічався з доц. Казимиром Маєвським (1903-1981) та іншими польськими археологами, які працювали у відділі АН УРСР у Львові, відкритому в 1939 р.».

Друга світова війна розпочалась нападом Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р. (Львів було зайнято Червоною армією 20 вересня 1939 р. [1]. Велику Вітчизняну війну розпочала атакою Німеччина на СРСР 22 червня 1941 р. Виправляючи текст, Редактор зошита переплутав ці дві події. З «виправленого» речення випливає, що проф. К. Маєвський (працівник польського Університету Яна Казимира у Львові у 1932-1939 рр.) працював у радянській установі у Львові ще перед вибухом Другої сві-

тової війни, а це могло мати місце тільки після приєднання Західної України до СРСР.

Примітка

1. Press L. i in., Kazimierz Majewski (25. III. 1903–27. VIII. 1981). *Życie i dzieło* // *Archeologia*. – 1982 (1985). – Т. 33. – С. 9-45; О. Ситник. *Постаті археології Львівського університету у фокусі столітньої історії* // *Археологічні дослідження Львівського університету*. – 2005. – Вип. 8. – С. 16 – 36.

З повагою Ян Гурба»

Ян Гурба у листі від 1.IV.2008 повідомив мене, що редакція «Археології» прийняла його спростування, вибачилася й у наступному номері журналу надала вкладиш-вклейку з авторським виправленим текстом, який надаю нижче:

«ДО ВІДОМА ЧИТАЧІВ!

У статті Я.С. Гурби «Професор Л.М. Славін у польській археології», надрукованій у нашому журналі №1, 2007, с. 51 – 52, трапилася помилка. Там на с. 51, п'ятій абзац згори, починається зі слів: «Л.М. Славін як директор Інституту археології АН УРСР у Києві, ще перед початком Другої Світової війни, не раз зустрічався з доцентом Казимиром Маєвським ...» (далі по тексту). Правильно ж слід читати так, як було в авторському рукописі: «Л.М. Славін як директор Інституту археології АН УРСР, ще перед вибухом німецько-радянської війни, не раз зустрічався з доцентом Казимиром Маєвським ...» (далі по тексту).

Приносимо наш вибачення авторові статті – доценту Інституту археології Люблінського університету ім. М. Кюрі–Склодовської (Польща)».

Польський читач не завжди міг побачити на вкладиші-вклейці виправлений текст статті, тому, зважаючи на болючість теми початку Другої світової війни для поляків, їх патріотизм, Ян Гурба опублікував польською мовою цю статтю в Польщі, додавши до неї історію вказаної помилки (Gurba 2008, с.145 – 147). Відбиток цієї статті, як кінець «одіссеї» цієї праці, Гурба надіслав мені з написом: «Дорогая Валя! Это окончание моих «претензий» к редакции «Археології». Ян. 12.XII.2008».

Доктор Гурба, маючи активну громадську та наукову позицію, завжди, за висловом В.П. Петрова (Домонтовича), стоїть «обличчям до людини». Тому він надіслав мені відомості про родину на прізвище Славін. В Україні особова і наукова біографія Л.М. Славина досі вивчена неповно, зокрема, в ній не вистачає інформації про його батьків, родоводу. Можливо інформація про родину на прізвище Славін, надіслана Гурбою, допоможе майбутнім дослідникам біографії Л.М. Славина встановити факт, чи була згадувана родина його родичами і крізь призму їх долі побачити трагічну сторінку нашої історії. Гурба пише:

«Дорогая Валя! Сейчас читаю «Шепоты. Жизнь в советской России» Орландо Фигеса (Варшава 2008), перевод на польский язык с английского «The Whisperers. Private Life in Stalins Russia» (Orlando Figes, 2007). Среди других нашел историю фамилии Славных. Интересно, или это фамилия Лазаря Мусевича? [...] А вся эта книга страшная... [...] Всего наилучшего! Ян. 17.II.2008». У книзі О. Фігеса йдеться про родину Ісака Славіна, син якого Ілля, народжений у 1883 р. в м. Могильові, був професором права (Москва, Ленінград, 1921-1937 рр.), арештований у 1937 р., розстріляний у 1938 р., реабілітований у 1955 р. Ілля мав дружину Есфір (1901-1964), яку арештували у 1939 р., звільнили у 1943 р., та сина Ісака (1912-1959) і дочку Іду (1921-?), яка мешкала в Москві. Нагадаємо, що у дитинстві Л.М. Славін мешкав у м. Вітебськ, яке, як і Могильов, знаходиться на теренах Білорусі.

Велику увагу доктор Гурба приділяв працям І.Г. Шовкопляса – археолога і педагога, першого бібліографа української археології. В польських виданнях Гурба публікує рецензії на праці І.Г. Шовкопляса з бібліографії, на підручники з археології для вищої школи та ін. «Дорогая Валя! Присылаю заметку о библиографии Шовкопляса (Там ссылка на тебя) и о нашем ежегоднике [Gurba.J. 3/2001, s. 279-280 – В.К.]. Всего хорошего. Ваш Ян 11.XII.01.»

Солідний вік (87 роки) не завадив Яну Гурбі взяти участь у шануванні пам'яті І.Г. Шовкопляса. В листі від 18 липня 2016 р. він писав: «Дорогая Валя ! [...] Спасибо за известия о сборнике в честь Шовкопляса. Я когда-то написал две заметки о его Библиографии. Может, попробую сделать страницу-полторы об этом... Увидим...». Науковий збірник, про який йдеться у цьому листі, є виданням Інституту біографічних досліджень НАНУ «Українська біографістика» 2016 р. (вип. 13), в ньому окремий блок має назву «До 95-річчя з дня народження І.Г. Шовкопляса». Ян Гурба написав замітку, але вона прийшла із запізненням, тому можливість її друку перетворилася на «одіссею» – переходу із видання до видання різних наукових інституцій. «Как видишь, не успел написать заметку о И.Г. Шовкоплясе. Если это еще актуально и если можно по-польски? Я много лет тому назад опубликовал маленькие рецензии о трех его трудах. Ян. 23 XII 2016».

Текст розвідки Я. Гурби є інформацією про використання в джерельній базі польської археології не тільки студій І.Г. Шовкопляса у вузькому значенні, але й у широкому значенні: через них йдеться про досягнення української археології, що сприяє науковій дипломатії. В цьому полягає її актуальність.

Заслугує на увагу зауваження доктора Гурби про те, що в російській бібліографії з археологічної літератури за 1900-1917 рр. опублікованої Т.Н. Задніпровською у 2003 р. у Санкт-Петербурзі не має праць з археологічних досліджень на теренах Східної Галичини, яка на той час знаходилася у складі Австро-Угорщини. Цей факт підкреслює, що російські вчені Україну, а точніше її частину, сприймали тільки таку, яка входила до складу Росії.

«Дорогая Валя! Как видишь, с опозданием в полгода написал в конце концов заметку о И.Г. Шовкоплясе. И к Тебе большая просьба, чтобы редакция «Археології» приняла это до хроники. 8.2.2017». Я виконала прохання Гурби, надіславши його текст до редакції «Археології». «Дорогая Валя! Сердечно благодарю за помещение моей заметки о работах И.Г. Шовкопляса в «Археології». Для меня это настоящий, очень милый сюрприз. Уже не хватает меня на что-то большее. [...] За память и пожелания [Йдеться про 88-річчя з дня народження Я. Гурби – В.К.] я Тебя всегда благодарю. Из Киева прислал мне пожелания тоже Р.В. Терпиловский (Это очень симпатично, но откуда он узнал дату моего дня рождения? Не знаю). Всего доброго! ... Ян. Люблин 28.2.2017.». Майже через рік виявилось, що «Археологія» розвідку доктора Гурби не прийняла через надто малий обсяг тексту. Сподіваюсь, що вона врешті-решт вийде з друку, знайде свою «Ітаку». «Валя! Большое спасибо, что хочешь заниматься моей малюткой о Шовкоплясе. Буду очень рад, что на память о нашей дружбе останется такая «совместная» ... памятка. Спасибо. 24.IV.2019».

Текст розвідки такий:

«ЯН ГУРБА

Доробок Івана Шовкопляса у джерельній базі польської археології

Професор, доктор історичних наук Іван Г. [Гаврилович – В.К.] Шовкопляс (1921-1997), видатний український археолог, музейний працівник, бібліограф (1). Його дослідження стоянок Мізин (Мезін) (2), Добраничівка, Радомишль та ін. дали вченому можливість звернутися до опрацювання складної проблеми соціальної структури і способу життя мисливців пізнього палеоліту (3), а також відразу ж були відзначені у польській науковій літературі (4).

Результатом лекцій І.Г. Шовкопляса з археології та основ археології, які він читав у різних навчальних закладах Києва, стало видання підручника «Основи археології» (Київ, 1964; вид. II — 1972), у якому вчений на широкому порівняльному тлі представив результати археологічних досліджень в Україні. Адже ще проф. Л.М. Славін у методичному посібнику з основ археології радив у представленнях найважливіших об'єктів культурної спадщини з інших радянських республік найбільше уваги присвячувати результатам праці українських

археологів (5). Підручник І. Г. Шовкопляса став першою такою типом працею після виданої у 1957 році колективної монографії «Нариси стародавньої історії України» (6). Для польського читача, зокрема для дослідника Південно-східної Польщі, цей підручник був дуже важливим, оскільки він давав можливість порівняння розвитку і взаємовпливів, які простежувались в археологічних матеріалах сусідніх польських і українських земель (7).

Нетлінну вартість мають також бібліографічні праці І.Г. Шовкопляса, зокрема укладена ним бібліографія археології України, до якої увійшли публікації 1919-1990 років (8). Її доповненням за роки 1900-1917 стала бібліографія Т.Н. Задніпровської, яка не охопила, однак, земель Східної Галичини, що знаходилися в той час у складі Австро-Угорщини (9).

Коротку рецензію на праці «Основи археології» (1964), «Археология Украинской ССР. Библиографический указатель...» (1989), «Археология Украины. Библиографичний покажчик...» (1999) автор цієї нотатки опублікував у польських наукових виданнях «Z otchłani wiekuw» (1965) і «Kwartalnik Historii Kultury Materialnej» (1992; 2001).

Література

1. Пам'яті Івана Гавриловича Шовкопляса. Археологія, 1998, №3, с. 156-158; Л. В. Кулаковська, Бібліографічна довідка. Археологія, 2002. № 1, с. 4-6.

2. Стефан К. Козловський вніс словникові статті Мезин і Мезинська культура до польського видання Encyklopedii kultur pradziejowych М. Брезільона (Michel Brezillon), (Варшава 1981, с. 124).

3. Ю. Кухарчук, Внесок І.Г. Шовкопляса у розвиток питань економічної та суспільної організації пізньопалеолітичного населення півночі України. Археологія, 2002, №1, с. 7-13.

4. J.K. Kozłowski, Paleolityczne budowle mieszkalne, «Z Otchłani Wieków», 1957, R. 23, s. 250 і увійшли до постійного обігу в польській науковій літературі (пор., наприклад, J.K. Kozłowski, Archeologia prahistozyczna, cz. I, Krarow 1972, s. 137, 180, 182; він же[w:] Encyklopedia historyczna SWIATA, t. I, Krakow 1999, s. 103).

5. Л.М. Славін, Основи археології. Вип. 1, 1963. Київ, с. 4.

6. С.М. Бібіков. ред.: Нариси стародавньої історії Української РСР, К. 1957.

7. Див.: J.G. [Ян Гурба] Рец. в «Z Otchłani Wieków», 1965, R. 31. s. 300-301.

8. І.Г. Шовкопляс, Н. Г. Дмитерко: Археологія Української ССР. Библиографический указатель 1918-1980, Киев, 1989; І.Г. Шовкопляс: Археологія України. Бібліографічний покажчик 1981-1990, Київ 1999; J. Gurba, рец. в Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 1962. R. 40, s. 90-91; 2001 R. 49, s. 279-280.

9. Т.Н. Заднепровская: Русская археологическая литература. Библиографический указатель 1900-1917. Санкт-Петербург. 2003.»

У нашому діалозі також важливе місце має видатна постать української гуманітаристики – Віктор Платонович Петров. Ян Гурба високо цінував наукові досягнення В.П. Петрова, зокрема те, що створена ним оригінальна концепція історіософії не обмежується суто теоретичними викладками, а переходить у практичну площину. Людина широких поглядів, Гурба знав творчість В.П. Петрова як письменника В. Домонтовича. Збірку його художніх творів я передала Янові відразу після її видання. Також Гурбу цікавила особистість В.П. Петрова, його біографія, частково висвітлена в часописі «Слово і Час» №10, 2002. Він знав, що я багато сил і часу прикладаю до повернення пам'яті і наукової спадщини Віктора Платоновича, який дуже вплинув на мене при особистому спілкуванні в ІА й у нього вдома. Тому тема В.П. Петрова вписується серед інших тем нашого спілкування:

«Дорогая Валя! Сегодня только что получил Твое письмо от 20.X. и сразу по пунктам отвечаю.

1) Немного понимаю (но меньше чем русский), читаю на украинском языке – говорят, что он ближе польскому, чем русский – но говорить не могу... Но прошу, пришли мне твой доклад о погребениях Керченского полуострова. Как ты пишешь, в могилах очень интересные вещи. [Идетесь про кам'яні плити з християнськими хрестами в середині могил XIII-XV ст. Див.: Корпусова В.М., 2002а, с.132-137 – В.К.]. Я не могу сразу Тебе ответить. О «надгробных» плитах в могилах (и «одновременно» на могиле) я не слышал... какая их относительная хронология? Может в могилах старшие, по каким то причинам укрытые и когда изменилась (какая-то) «политическая» (?) ситуация, снова отображены? Тоже не знаю, когда появились кресты на могилах – но ответ найду... В Католическом университете Люблинском (так называемый сокращенно КУЛ) есть кафедра христианской археологии. Я свяжусь с сотрудниками и спрошу...

2) У меня было счастье узнать В.П. Петрова. Тоже, немножко, уже не помню от кого я слышал о нем как о разведчике. Валя! (хотя мы еще не приготовили статью о Славине, я виноват, вернее недостаток времени «на все», но зимой пришлю Тебе на исправление...) сразу Тебя прошу: напиши статью о В.П. Петрове – археологе, занимавшимся этногенезом славян, этнографе, историке в «мой» еще ежегодник! Тоже зимой! Не больше, чем (осталось) Твоего текста о М.И. Вязминой [Korpusowa, 1998 – С. 310 – 312. – В.К.]. Список библиографии не можем поместить, только библиографические ссылки. Сама все узнаешь в III выпуске! В тексте нужно подчеркнуть его учебу в Хелме! Это «наш» предлог для приема статьи. (Может что-то об

отце, если он был в Хелме??)... Всего Тебе и Вам наилучшего. Искренно Ваш Ян. Люблин, 2.XI.2000».

У листі від 2002 р. Ян Гурба пише про фінансові труднощі для археології, які виникли ще в 2000 р. внаслідок світової економічної кризи. Проте, вони не завадили йому займатися археологічними справами.

«Сначала о люблинских неприятностях. У нас нет денег для печати «Archeologii Polski Środkowowschodniej». Мы еще не заплатили за уже изданный выпуск V (2000), нет возможности напечатать выпуск VI (2001), хотя он весь готовый и введенный в компьютер. Уже можем делать «авторские ксеро-оттиски», но не знаем, будет ли и когда будет возможность напечатать целый выпуск в типографии. Поэтому я некролог Нади Кравченко передал Юреку Кмецинському и он обещал помочь напечатать этот текст в Лодзи. Хорошо, но будем ждать. Есть и вопросы: кто это Н.С. Абашина – фамилия на 6-ой странице (составительница библиографии?) И мой личный до страницы 2. Что думала Надя [Н.М. Кравченко – В.К.] про Венедов? Западные славяне или германцы?»

Реферат про Петрова хороший! Буду стараться найти место печати! Но, польскому читателю нужно:

– самая короткая энциклопедическая библиографическая информация (может, как первая ссылка).

– с этим связано изменение вступительных предложений, ссылки и библиография – знаю, что это не было Тебе нужно для реферата.

«Эмир» Вацлав Ржевуськи [персонаж творю В. Домонтовича «Ой поїхав Ревуха та по морю гуляти» – В.К.] – это живая, но и легендарная фигура польского романтизма (я Тебе писал его генеалогію), и герой стихов классиков польской литературы: А. Мицкевича: *Farys* (1829); Ю. Словацкого *Duma* [песня] о *Wacławie Rzewuskim*; К. Балинского *Farys – wieszcz* [пророк] (1844), тоже В. Поля, и др. Ты должна (?) найти какие-то связи Петрова с Польшей или с поляками, чтобы мы могли найти причину для отмечания его юбилея! И будем это строить! Напиши: Виктор Бер – это его псевдоним в Германии? Пока. Всего наилучшего. Ян. Люблин. 5.IV.02».

Я. Гурба не залишив поза увагою мого студювання розробки В.П. Петровим у 40-60 х рр. ХХ ст. нової теорії етногенезу і виокремлення ним етногенетики як окремої наукової дисципліни зі своїми завданнями, джерелами, методикою, методологією, етнософією (Корпусова 2001, с. 6-12; 2002b, с. 17-25). В листі від 24.VIII.2003 Ян Гурба повідомив, що пізніше за В.П. Петрова, вже у 70-х рр. ХХ ст. польський вчений Вітольд Генсель (Hensel) також прийшов до подібної

ідеї. В. Генсель назвав окрему наукову дисципліну етногенезологією (ethnogenesologie). Гурба надіслав мені відбиток статті Генселя (Hensel 1974, s. 1-4). Польського вченого ніхто в Польщі не підтримав, як і Віктора Петрова в Україні.

Ян Гурба відреагував на псевдонім В.П. Петрова – Віктор Бер:

«Дорогая Валя! Спасибо за письмо и известие! Отвечаю сразу:

1. Мгр. Виктор Бер это польский археолог. Присылаю список публикаций. В 1933 г. окончил Варшавский университет (Магистерская работа: «Zabytki z stentarzyska...»). Умер раненый в 1939 г. «Следы готской культуры...» напечатаны на польском языке.

2. О греческой улице в Хелме через несколько дней.

Сердечные приветы. Всех благ ... Передай мой привет Вале Неприной! Люблин. 16.XI.2011.».

В бібліографії наукових творів молодого польського археолога Віктора Бера (W. Ber), які надіслав Ян Гурба, міститься 7 праць, що опубліковані у 1931-1937 рр. Про Віктора Бера, прізвище якого Віктор Петров обрав своїм псевдонімом, писав В.С. Брюховецький: (Петров 2013, с. 1148): «1935 року польські археологи здійснили експедицію в Галичину – район Косова та Кутів, що були тоді в складі Польщі, – до Писаного Каменя із загадковими готськими знаками на ньому. Виглядає так, що для В.П. Петрова публікація молодого польського археолога, який загинув у перші дні війни в 1939 році, про цю експедицію (*Wiktor Ber. Ślady kultury gotkiej na Huculszczyźnie. – Wiedza I Życie. – 1936. – №6-7. – S. 456 – 459*) могла мати якесь спеціальне значення – навіряд чи випадково під час еміграції одним з його псевдонімів був – Віктор Бер.» Дійсно, вважаю, що немає жодної випадковості у виборі В.П. Петровим цього псевдоніма. В.П. Петров почав досліджувати археологію, як і В. Бер, з 1933 р. У 1939 р. В.П. Петров займав посаду завідувача сектора дофеодальної та феодальної археології ІА. Після створення у 1940 р. Львівського відділу ІА, в якому працювали відомі львівські археологи Я. Пастернак, К. Масвський та ін., В.П. Петров мав відрядження у Львів. Там він не міг не довідатися про археологічні експедиції на теренах Галичини, а також про трагічну долю польського молодого археолога Віктора Бера. До того ж, теми досліджень обох вчених (В. Петрова і В. Бера) співпадали: готи, черняхівська культура. Не випадково В.П. Петров у 1945-1946 рр. почав використовувати псевдонім Віктор Бер при публікації саме археологічних праць (Бер, 1945,

с. 8-9; 1946. с. 4). Крім археологічної тематики подальші теми студій Віктора Петрова – Віктора Бера стосуються його історіософії та літературознавства (Петров 2013, Т. 2, коментарі). Цим псевдонімом Петров користувався до кінця перебування в американській зоні окупації Німеччини – до 1948 р. При використанні цього псевдоніма (21 раз) Петров вживав повне ім'я Віктор Бер (11 разів), або скорочено В. Бер (10 разів). Залишається незрозумілою причина – чому В.П. Петров вибирав псевдоніми В. Домонтович і Віктор Бер серед прізвищ людей, які реально існували, але на той час вже померли? Відповідь на це питання поки залишається на рівні здогадок.

Яна Гурбу не випадково цікавила доля і біографія Віктора Петрова. Він, як дитина війни, як вчений, як педагог, займає активну громадську позицію, зокрема, інформує мене не тільки про польського археолога Віктора Бера, а і пересилає відбиток своєї статті про особові втрати польської археології під час Другої світової війни і окупації 1939-1945 рр. (Gurba 2005, s. 257-264).

В фокусі уваги доктора Гурби крім вказаних вище тем завжди були теми здобутків української археології. В економічно важкі часи, про які згадувалося вище, з метою актуалізації ювілею 70-річчя Інституту археології НАН України (1934-2004), бо в Україні у 2004 р. така дата створення Інституту археології вважалась правильною, у Любліні Гурба видав з друку в Biblioteka Glowna UMCS брошуру (Gurba 2004). В ній міститься бібліографія з 84 праць українських вчених за період 1958-2003 рр., що мали найбільше значення для Польщі. Серед них дослідження викладачів кафедри археології та музеєзнавства й випускників КУ: Л.М. Славина, І.Г. Шовкопляса, С.С. Березанської, В.І. Бідзілі (1936-1999), В.Г. Збеновича (нар. 1935), В.М. Корпусової (нар. 1939), В.А. Круца (1938-2014), Є.В. Махно (1913-1992), Л.Г. Мацкевого (нар. 1935), Б.В. Магомедова (нар. 1949), Б.М. Мозолєвського (1936-1993), В.О. Петрашенко (1950-2006), П.П. Толочка (нар. 1938), М.М. Шмаглія (1931-1994), О.Г. Шапошнікової (1923-2002), Р.О. Юри (1927-1977). У різні роки Я. Гурба публікував у виданнях Люблінського університету чимало рецензій на українські праці, а їх відбитки надсилав мені. «Дорогая Валя! Точно так вышел (с опозданием...) наш «ежегодник». Присылаю заметку о «Коллекции фондов IА». В издании книжки есть и Твое участие! [...] Всего наилучшего! Здоровья! Ян. Люблин. 20 VII 2010».

Ян Гурба не проходить повз інформації щодо археології на теренах України, яку знаходить у польських виданнях різного жан-

ру. Наприклад, у мемуарах М.Б. Лепецького, ад'ютанта Ю. Пилсудського, «У відблисках війни», доктор Гурба звернув увагу на факти, котрі вказують на існування пам'яток кам'яного віку чи доби бронзи на р. Уборць, притоки р. Прип'ять на Поліссі, які не зафіксовані в узагальнюючих українських наукових працях. «Дорогая Валя! Сердечно благодарю за письмо, пожелания и приветы от Саши. Поздравляю с изданием трудов Виктора Платоновича Петрова. [Петров. 2013 – В.К.] Думаю, что там много тоже и Твоей работы.

У меня большая просьба, если это возможно и не причинит Тебе слишком много заботы. Прошу узнать, есть ли в литературе в Житомирской области стоянка каменного и бронзового века Штолпинка на (или возле) реки Уборць (правый приток Припяти), недалеко деревни Зацеркове и Подлубы. Это польские названия 1920 г.: Stolpinka, Podluby, Zacerkowie, до сих пор они возможно изменились. Извини, я никого не знаю и не знал в историческом (областном) музее в Житомире, но надеюсь, что эти стоянки есть в изданиях в библиотеке или в архиве Института. В индексах географических названий в «Нарисах...» (1957), «Археология...» (1971), «Археология...» (1985) и в «Давняя история...» (1997) этой Штолпинки нет... Прости! Сердечности! Ян. Люблин. 15.IV.2013.». В іншому листі він продовжує тему поліських пам'яток. «Дорогая Валя! Надеюсь, что Ты здоровая, хорошо выступила на презентации «Розвідок» В. Петрова. А сколько в них и Твоей работы! Спасибо за поиски Штолпинки! В воспоминаниях адъютанта Пилсудского в этой деревне он видел (этот адъютант) очень много находок топориков каменного века. Пишет в селе, где квартировал в 1920 г. (А у меня как у самого хорошего языковеда – мы знали только одного лучшего! – сразу лингвистический вопрос: возможно ли что название села происходит от столба? Но это уже фантазия...). Серьезный вопрос: была или сейчас есть деревня Штолпинка и известны там стоянки каменного или бронзового века? Прости за заботы! [...] Ян. 25.V.2013.».

Ця тема набула розвитку далі. «Дорогая Валя! Сердечно благодарю за Твой труд, письмо и информацию и извини за замешательство по моей причине... Присылаю отписку из книги, из-за которой я начал интересоваться «Штолпинкой».

Мечислав Богдан Лепецки (1897-1969) – это междувоенный писатель, публицист, путешественник. Во время Первой мировой войны воевал в Польских легионах, участвовал в войне с советской Россией м. др. в киевской кампании (в этом разделе отступление из Киева – июль 1920 г.) и варшавской битве. В 1931-1935 гг. адъютант Юзефа Пилсудского. В войне 1939 г. в Польской армии во Франции.

Первое издание воспоминаний «В отблесках войны» 1926 г. Он солидный наблюдатель и я верю его воспоминаниям (особенно, когда это мелочи в глазах солдата...) [...] Ян. Люблин, 11.VI.2013.». Села, про які йдеться у спогадах Лепецького, в Житомирській області існують і нині: с. Стівпинка у Олевському р-ні, с. Підлубив Ємільчинському, відстань між ними біля 30 км. У мемуарах М. Лепецький згадує, що на полицях в хаті місцевих мешканців він побачив кам'яні ножі та сокири, котрі селяни знайшли на полях і принесли до дому. На його запитання про них селяни відповідали, що це речі давніх людей й такі речі вони не вміють виготовляти, але використовують їх як оселки-точила, молотки і таке інше (Лепецкі 1936 s.170-173). Вторинне використання стародавніх речей за призначенням існувало як у давнину, так існує і нині. Про це йдеться в іншому сюжеті нашої кореспонденції, присвяченому античній пластиці.

«Дорогая Валя! Есть большая просьба и пропозиция. Из раскопок в Стржихове (Strzyzow) 1962 г., есть каменный «бусик» в виде маленького льва(?), лежащего на подставке. На поверхности следы серебра или меди. (Из литературы знаю похожие, но немного большие фигурки). Найден в могиле со скелетом. Другим элементом придан бронзовый провод. Моя просьба и пропозиция: напиши о том в листе (и может с петрографом, который нашел эту медь или серебро) заметку до какого-то польского журнала. Очевидно, я отдаю себе отчет о нечестности моей пропозиции, целый «анализ» (датировку, происхождение) перебрасываю на Тебя [...] Ян. 10 VIII 17». До тексту листа Ян Гурба додав малюнок артефакту в натуральну величину.

Моєю відповіддю було: «Дорогой Ян! Об артефакте из Стржихова, не видя его, я не могу писать в научный журнал. Но для меня многое понятно. Такие находки я отношу к миниатюрной пластике их египетского фаянса, его также называют египетской пастой. Вряд ли ваша подвеска каменная. Это продукт силикатного производства. Когда я еще занималась античной археологией, никаких геохимических, литологических и пр. анализов пластики из египетского фаянса никто не делал. Схему изучения вещей силикатного производства на примере керамики для ее классификации с целью выявления центров производства я совместно с геологами опубликовала (В.М. Корпусова, Б.О. Горлицкий. Литолого-геохимичні критерії класифікації стародавньої кераміки // Вісник Академії Наук Української РСР. – 1983. – №6. – С. 34-42, іл.). Но меня дирекция Института убрала из античного отдела в фонды, фактически запретив заниматься археологией. Это

объяснение того, почему многие темы я не развивала дальше.

О твоей подвеске. Не вызывает сомнения, что это изображение льва, лежащего на плакетке. Это подвеска, а отверстие в плакетке предназначено для проволоки как у вас, или нитки как у нас. Три таких миниатюрных скульптурки львов, лежащих на плакетке, я раскопала в греческом некрополе Золотое на Боспоре в Крыму. (В.М. Корпусова. Миниатюрная пластика и мозаика з боспорського некрополя поблизу с. Золоте // Археологія. – 1973. – Вип. 9. – С. 74-83, іл.). Две плакетки длиной 23 мм (как твоя) имеют бирюзовый цвет, но фигурки львов разного цвета: одна желтая, другая синевато-фиолетовая. Третья аналогична им, но серого цвета. Эта статуэтка длиной 25 мм, совсем не сберегла покрытие первичной краской. В нашей литературе не поднимался вопрос, из чего изготавливали покрытие. Была слабая исследовательская база, не было денег. Плакировка ювелирных металлических изделий золотом существовала еще в IX в. до н.э. (киммерийское погребение в степном Крыму – железные подвески – фарн в виде рога барана еще со значком на основании рога (В.М. Корпусова, В.П. Белозор. Могила киммерийского воина у Джанкоя в Крыму // Советская археология. – Москва, 1980. – № 3. – С. 238-246, ил.).

В Золотом подвески-львы найдены в детских погребениях. Они имели назначенные апотропея (оберега), их можно сопоставить с греческими вотивными терракотами, связанными с культом Афродиты и Аполлона. В Северном Причерноморье предметы из египетского фаянса различных сюжетов были широко распространены в греческой среде. В Золотом найдены изображения человека и частей его тела, (Гарпократ, Бес, мужские гениталии), изображения животных (скульптурки львов, скарабеев, черепах), изображения растений (виноградные грозди), изображения культовых вещей. Это свидетельствует не только о широких греко-египетских торговых связях, но и о распространении синкретических греко-египетских культов среди всего боспорского населения (культ Изиды, Гарпократа – сына Изиды и Озириса и др.).

Место производства миниатюрной пластики из египетского фаянса еще не выяснено. Это был какой-то египетский центр, расширивший свое производство для торговли с греками Северного Причерноморья после подчинения Египта Римом (Е.М. Алексеева). Не случайно большинство этих находок на нашей территории относится к I-II вв. н.э., когда Северное Причерноморье было тесно связано с Римом. В Золотом детские погребения с предметами из египетского фаянса датируются I в. до н.э. – II в. н.э. Другое предположение – такая пластика по привезенным из Египта образцам изготавливалась в разных

центрах Северного Причерноморья: Пантикапей, Фанагория, Херсонес, Ольвия (А.К. Коровина). На мой взгляд, для подтверждения этих гипотез требуется комплекс анализов (схему их обработки я опубликовала с Б. Горлицким), а также поиски мастерских и печей.

Предметы из египетского фаянса в античных памятниках Северного Причерноморья известны на протяжении VI в. до н.э. – IV в. н.э. (Е.М. Алексеева). Однако, по стилистическим признакам миниатюрную пластику датировать нельзя, она датируется комплексом погребального инвентаря. Сама по себе эта пластика не является хронологическим показателем. Один такой амулет из египетского фаянса я сама раскопала в погребении салтовской культуры (их считают хазарами) VII-VIII вв. н.э. на р. Сиверский Донец на Харьковщине. Другой пример вторичного использования древних артефактов я нашла в Золотом. Там в погребении сарматского времени, когда бытовали железные трехгранные наконечники стрел, найден скифский бронзовый трехлопастной наконечник стрелы. В обоих случаях вторичного использования эти вещи служили амулетами. Но более древние вещи люди использовали и для практических целей. Во Фронтонном на Боспоре в погребении VI в. до н.э. было положено используемое в качестве ложила окаменевшее ребро животного третичного периода. А в Крыму, под Бахчисараем, где жила моя мама, наши соседи использовали для хранения зерна средневековый (VI-VIII вв. н.э.) пифос. Его нашли при вспашке сада, где позднее обнаружили и раскопали гончарные печи средневековой Баклы. Ян, да ты и сам читал о вторичном использовании каменных орудий жителями Полесья вначале XX в. Так что, как попала миниатюрная пластика в Стржихов, я не знаю. Интересна территория находок этой пластики. В греческих античных памятниках их много. В черняховских их не найдено. В позднезарубинецких памятниках I-II вв. н.э. в районе Винницы (река Южный Буг) найдено несколько плакеток со львами. С этими памятниками связывают сильный кельтский импульс. Кельты и Рим... Река Южный Буг судоходна, торговля с греками, возможна римская разведка... Впрочем, это все размышления. Если Стржихов связан с Вельбарской культурой, а она связана с Римом, тогда вроде бы ниточка прослежива-

ется. Эта связь не торговая, а скорее проникновение синкретических культов. Ян, я могу, если кому-то интересно, переслать по электронной почте отсканированную свою статью о египетской пластике, там и литература. Если узнаю что-то новое, напишу. Сейчас работающие археологи в разъездах, да и вообще я уже мало с кем контактирую. Удобно ли тебе получать мои сообщения по чужой электронной почте? Я не могу писать на польском языке, но ты пиши как удобно. Жду встречи с тобой и Марысей в Киеве. Всех вам благ. Валя.

P.S. Ян, я еще вспомнила один факт покрытия золотом ювелирного изделия. В Золотом в могиле первой половины I в. н.э. было найдено бронзовое кольцо с литиком из трехцветного стекла с геммой-изображением детской головки, вероятно, Октавиана Августа. Вогнутое изображение головки было покрыто тонким лепестком золота, который плохо держался и вскоре после раскопок отпал от стекла. Амулеты из египетского фаянса находили и в памятниках позднескифского времени в Крыму и на нижнем Днепре. Это население было тесно связано с греками и Римом. 26.08.2017».

Отже, завдяки міжнародній освітній програмі з обміну, яка у 1963-1964 рр. діяла між кафедрою археології та музеєзнавства КУ та кафедрою археології УМКС, виник тривалий (1963-2020) науковий діалог двох археологів – Яна Гурби та авторки цієї розвідки – Валентини Корпусової. В приватному листуванні завдяки одній площині мислення із спільними цінностями та інтересами відбувається обмін науковою і культурною інформацією, взаємодопомога в публікації наукових статей, актуалізація українських археологічних студій в джерельній базі польської археології, поширення спільних цінностей, пряме, безпосереднє людське спілкування для поширення взаєморозуміння між людьми різних країн. Останнє було дуже важливим за умов СРСР, коли існувала «залізна завіса». Нині, коли наука почала повертатися обличчям до людини, приходить розуміння того, що листування вчених з різних країн є проявом наукової дипломатії.

ЛІТЕРАТУРА:

- Бер, В. 1945. Историчні коріння української нації. *Час*. (Фюрт), №8, с. 8-9.
- Бер, В. 1946. Археологічна конференція в Авгсбурзі. *Час*. (Фюрт), ч. 5 (19), с. 4.
- Гурба, Я.С. 2007. Професор Л.М. Славин у польській археології. *Археологія*, №1, с. 51-52.
- Корпусова, В.М. 2008 (Упорядник, автор вступу, та приміток). Віктор Петров (Домонтович) у документах та спогадах сучасників. *Українська біографістика*. Вип. 4. с. 306-339.
- Корпусова, В.М. 1996. Л.М. Славин – директор Інститута археології України. *Мир Ольвиі.*, Київ, с. 24-31.
- Корпусова, В.М. 2001. В.П. Петров як історіософ. *Музейні читання*. – *Матеріали наукової конференції, грудень 2000 р., м. Київ*. с. 6-12.
- Корпусова, В.М. 2002а, Об одной особености христианского погребального обряда средневекового населения Восточного Крыма. *Суддея, Сурож, Солдайя в истории и культуре Руси-Украины. Материалы научной конференции (16-22 сентября 2002 г.)*. Киев-Судак: Национальный заповедник «София Киевская», с. 132-137.
- Корпусова, В.М. 2002б. В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення. *Слово і Час*, № 10 (502), с. 17-25.
- Корпусова, В.М. 2007. Лазар Мойсейович Славин – директор Інституту археології Академії наук України. *Археологія*, №1, с. 31-39.
- Корпусова, В.М. 2008. Из останнього життєпису Віктора Платоновича Петрова (Домонтовича): «Він був людиною покликання, а не визнання». *Українська біографістика*, Вип. 4, с. 340-365.
- Корпусова, В.М. 2016. Іван Гаврилович Шовкопляс – людина покликання. *Українська біографістика*, Вип. 13, с. 81-92.
- Петров, В. 2013. *Розвідки*. В 3 т. Упоряд., автор передмови та приміток В. Брюховецький. Київ: Темпора, 1703 с.
- Gurba, J. 2004. «Archeologiczne Listy» na 70-lecie Instytutu Archeologii NAN Ukrainy 1934-2004. Instytut Archeologii UMCS w Lublinie, red. Jerzy Libera i Anna Zakościelna, R. 21, Nr 1(60).
- Gurba, J. 2005. Straty osobowe archeologii polskiej w czasie II wojny światowej (próba uzupełnień). *Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowskiej, Lublin-Polonia*, Vol. LX, s. 257-264.
- Gurba, J. 2008. Profesor Jazar M. Siawin w Polskiej archeologii. *Archeologia Polski*, t. LIII, z. 1, s. 145-147.
- Hensel, W. 1974. L'ethnogenesologie. *Slavia Antiqua*, t. XXI, s. 1-4.
- Korpusowa, W. 1998. Pamięci Marii Wiazmitiny – ukraińskiego badacza Sarmatów I Scytów. *Archeologia Polski Środkowowschodniej*. III – Lublin – Chelm – Zamość, s. 310-312.
- Lepecki, M. B. 1936. *W blaskach wojny (wydanie II)*. Lwow – Warszawa.

REFERENCES:

- Ber, V. 1945. Istorychni korinnya ukrayins'koyi natsiyi. *Chas*. (Fyurt), №8, s.8-9. (in Ukrainian)
- Ber, V. 1946. Arkheolohichna konferentsiya v Avhsburzi. *Chas*. (Fyurt), ch. 5(19), s. 4.(in Ukrainian)
- Gurba, J.S. 2007. Profesor L.M. Slavin u pol's'kiy arkheolohiyi. *Arkheolohiya*, №1, s. 51-52.(in Ukrainian)
- Korpusova, V.M. 2008 (Uporyadnyk, avtor vstupu, ta prymitok). Viktor Petrov (Domontovych) u dokumentakh ta spohadakh suchasnykiv. *Ukrayinska biohrafistyka*. Vyp. 4. – S. 306-339. (in Ukrainian)
- Korpusova, V.M. 1996. L.M. Slavin – direktor Institutu arkheologii Ukrainy. *Mir Olvii.*, K., s. 24-31. (in Russian)
- Korpusova, V.M. 2001. V.P. Petrov yak istoriosof. Muzeyni chytannya. – *Materialy naukovoyi konferentsiyi, hruden' 2000 r., m. Kyiv*. s. 6-12.(in Ukrainian)
- Korpusova, V.M. 2002a, Ob odnoy osobennosti khristianskogo pogrebalnogo obryada srednevekovogo naseleniya Vostochnogo Kryma. *Suddeya, Surozh, Soldayya v istorii i kulture Rusi – Ukrainy. Materialy nauchnoy konferentsii (16-22 sentyabrya 2002 g.)*. Kiyev-Sudak: Natsionalnyy zapovednik «Sofiya Kiyevskaya», s. 132-137. (in Russian)
- Korpusova, V.M. 2002b. V. Petrov (Domontovych): etnohenetyka yak svoboda samovyyavlennya. *Slovo i Chas*, № 10 (502), S. 17-25. (in Ukrainian)
- Korpusova, V.M. 2007. Lazar Moyseyovych Slavin – dyrektor Instytutu arkheolohiyi Akademiyi nauk Ukrayiny. *Arkheolohiya*, №1, s. 31-39. (in Ukrainian)
- Korpusova, V.M. 2008. Iz ostannoho zhyttypysu Viktora Platonovycha Petrova (Domontovycha): «Vin був lyudynoyu poklykannya, a ne vyznannya». *Ukrayinska biohrafistyka*, Vyp. 4, s. 340-365. (in Ukrainian)
- Korpusova, V.M. 2016. Ivan Havrylovych Shovkopylas – lyudyna poklykannya. *Ukrayinska biohrafistyka*, Vyp. 13, s. 81-92. (in Ukrainian)
- Petrov, V. 2013. *Rozvidky*. V 3 t. Uporyad., avtor peredmovy ta prymitok V. Bryukhovets'kyy. Kyiv: Tempora, 1703 s. (in Ukrainian)
- Gurba, J. 2004. «Archeologiczne Listy» na 70-lecie Instytutu Archeologii NAN Ukrainy 1934-2004. Instytut Archeologii UMCS w Lublinie, red. Jerzy Libera i Anna Zakościelna, R. 21, Nr 1(60).
- Gurba, J. 2005. Straty osobowe archeologii polskiej w czasie II wojny światowej (próba uzupełnień). *Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowskiej, Lublin-Polonia*, Vol. LX, s. 257-264.
- Gurba, J. 2008. Profesor Jazar M. Siawin w Polskiej archeologii. *Archeologia Polski*, t. LIII, z. 1, s. 145-147.
- Hensel, W. 1974. L'ethnogenesologie. *Slavia Antiqua*, t. XXI, s. 1-4.
- Korpusowa, W. 1998. Pamięci Marii Wiazmitiny – ukraińskiego badacza Sarmatów I Scytów. *Archeologia Polski Środkowowschodniej*. III – Lublin – Chelm – Zamość, s. 310-312.
- Lepecki, M. B. 1936. *W blaskach wojny (wydanie II)*. Lwow – Warszawa.

Korpusova Valentyna M.

THE DIALOGUE OF TWO ARCHAEOLOGISTS 1963-2020: SCIENTIFIC DIPLOMACY (JAN GURBA–VALENTINA KORPU SOVA)

This article is dedicated to the scientific dialogue of two archaeologists: Dr. J. Gurba (Poland) and Dr. V. Korpusova (Ukraine). This dialogue became possible because of the international exchange program between Taras Shevchenko University of Kyiv and Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. This program provided an opportunity for scientists to share scientific and cultural experience by direct human communication, to spread mutual understanding between people with common values, and provided an opportunity to establish professional contacts and meet new friends. The international exchange program is one of the many areas of work that the Department of Archeology and Museum Studies at Kyiv University is doing. With this program Dr. Gurba came for the internship in 1963-1964. He became a link between Polish and Ukrainian archaeologists, and facilitated the distribution of Ukrainian research achievements in Poland. Many Ukrainian scientists became his friends since then. One of those people is the author of this article, who worked at that time in the Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine. This friendship, based on the common shared values and interests, continues through mail for more than half a century (since 1963).

This dialog helps to exchange scientific and cultural information, international publication of scientific articles, and spread of shared values. A special place in this dialogue is dedicated to the prominent scientists connected with the Department of Archeology and Museum Studies of KU: Professor L.M. Slavin (1906-1971), Dr. I.G. Shovkopylas (1921-1997), and a graduate of KU Dr. V.P. Petrov (Domontovich) (1894-1969), who graduated from the University of Saint Volodymyr (as it was called then) in 1918. These people were my teachers, to whom I have dedicated multiple publications. Many Ukrainian publications of Polish archeologist Dr. Gurba are dedicated to them as well. He also published multiple articles about these people and other Ukrainian scientists and reviews of their work in Poland. Dr. Gurba always supports publication of my articles dedicated to Ukrainian archeologists V.P. Petrov, N.M. Kravchenko, M.I. Vyazmitinain Poland. Long lasting mail communication between Dr. Gurba and Dr. Korpusova is a good example of international exchange program outcomes.

Keywords: *archeology, educational exchange program, Ukraine, Poland, correspondence, Department of Archeology and Museology KNU.*